

Μια δοκιμή υπαρξιακής θεμελίωσης της πολυγλωσσίας¹

Όταν καλούμαστε να σκεφτούμε την έννοια της πολυγλωσσίας στο σύγχρονο σχολείο, συνήθως ανατρέχουμε αξιωματικά στην ωφελμιστική επιχειρηματολογία του παραδείγματος της κυρίαρχης σήμερα δημοκρατικής, πολυπολιτισμικής και πλουραλιστικής εκπαίδευσης, η οποία στη φιλοσοφία της είναι ορθολογική και αντιμεταφυσική, στο περιεχόμενό της τεχνοκρατική, χρησιμοθηρική και εργαλειακή, ενώ η αποτελεσματικότητα, που μπορεί και πρέπει να αξιολογείται αριθμητικά, αποτελεί το ιδεώδες της. Ο διακηρυγμένος βέβαια σκοπός της μεταμοντέρνας εκπαίδευσης, η ανάπτυξη της πολιτειότητας στο πλαίσιο της πολυπολιτισμικής κοινωνίας με δεδομένη την αποδοχή της πολιτισμικής ετερότητας, είναι εξαιρετικά φιλόδοξος και η πολυγλωσσία αυτόν πρέπει να υπηρετεί. Η πολυγλωσσία γίνεται έτσι ένα από τα μέσα για τη σφυρηλάτηση (ή επινόηση) της αρετής του πολίτη (όπως θα έλεγε ο Αριστοτέλης) σε μια όμως α-πολιτική ή μετα-πολιτική μεταμοντέρνα εποχή, που οι ειδικοί την ονομάζουν πλανητική ή απλώς «παγκοσμιοποίηση».

Πρέπει να μαθαίνουμε ξένες γλώσσες γιατί αυτό είναι χρήσιμο (μπορούμε να βρούμε ευκολότερα δουλειά). Μαθαίνουμε ξένες γλώσσες γιατί αυτό είναι ευχάριστο (ταξιδεύουμε, κάνουμε «φίλους», επικοινωνούμε δια ζώσης ή μέσω διαδικτύου). Μαθαίνουμε ξένες γλώσσες γιατί τέλος πάντων σήμερα απλά αυτό είναι αναγκαίο (και μοριοδοτείται).

---

¹ Εισήγηση του Σχ. Συμβούλου Φιλολόγων Δημήτρη Βλάχου στην Ημερίδα για την Ευρωπαϊκή Ημέρα Γλωσσών του Γραφείου Σχολικών Δραστηριοτήτων της ΔΔΕ Ροδόπης (Κομοτηνή 25 Σεπτεμβρίου 2014).

Όλοι αυτοί οι λόγοι δεν αφήνουν να ακουστεί ο πρωταρχικός λόγος στον οποίο θεμελιώνεται υπαρξιακά η πολυγλωσσία. Ο λόγος αυτός δεν ακούγεται, γιατί ο θόρυβος από τα μετρήσιμα οφέλη της πολυγλωσσίας, συρρικνωμένης σε μέσο και εργαλείο, την αποκόπτει από το φαινόμενο της γλώσσας ως τόπου συνάντησης της ουσίας του ανθρώπου με το μυστικό του κόσμου, το άρρητο μυστήριό του, που ο Χάιντεγκερ θα το ονόμαζε με τον απαρεμφατικό τύπο «Είναι».

«Η γλώσσα είναι ο οίκος του Είναι. Ο άνθρωπος ζει κάτω από τη στέγη της. Οι στοχαστές και οι ποιητές είναι οι φύλακες αυτής της στέγης».

Παραφράζοντας την αξιωματική αυτή διατύπωση από την *Επιστολή για τον Ανθρωπισμό* του Χάιντεγκερ², συσχετίζοντάς την με την πολυγλωσσία και προεκτείνοντάς την ερμηνευτικά ώστε να στοχεύσουμε στην αναζήτηση του θεμελίου αυτής τούτης της πολυγλωσσίας θα μπορούσαμε να διατυπώσουμε το εξής ερώτημα:

Αν το άρρητο μυστήριο, το μυστικό του κόσμου, το χαϊντεγκεριανό Είναι, κατοικεί στη γλώσσα και μόνον εκεί (με τη διπλή έννοια ότι αποκαλύπτεται και κρύβεται συγχρόνως στα σήματά και τα νεύματα της γλώσσας), και αν ο άνθρωπος ζει κάτω από τη στέγη της, τότε πού θεμελιώνεται υπαρξιακά η πολυγλωσσία; Πού βρίσκονται οι ρίζες της εσωτερικής αυτής ανάγκης που μας οδηγεί στην εκμάθηση ξένων γλωσσών, πέραν της κοινότητας χρησιμοθηρικής ρητορείας για τα προφανή υλικά και επικοινωνιακά οφέλη της πολυγλωσσίας;

---

² Martin Heidegger, *Επιστολή για τον Ανθρωπισμό*, μτφ.- εισαγωγή Γ. Ξηροπαϊδης, εκδ. Ροές, Αθήνα 2000, σελ. 15.

Στο υπαρξιακό θεμέλιο της πολυγλωσσίας δεν μπορούν να μας οδηγήσουν οι γλωσσολόγοι ούτε οι φιλόλογοι (οι δάσκαλοι του τυπικού γραμματισμού), γιατί το θεμέλιό της βρίσκεται κρυμμένο, καλά φυλαγμένο, όπως τα γερά θεμέλια προστατεύονται βαθιά μέσα στο έδαφος, και δεν γίνεται ορατό, παρά μόνον όταν κοιτάζουμε και λογαριάζουμε αλλιώς, πέρα από τον συνηθισμένο και οικείο τρόπο της καθημερινής θέασης και μέτρησης. Με λίγα λόγια το υπαρξιακό θεμέλιο της πολυγλωσσίας δεν μπορεί να το συλλάβει ορίζοντάς το η επιστήμη της γλωσσολογίας, για τον απλούστατο λόγο ότι αυτό δεν μετριέται, δεν ταξινομείται, δεν κατηγοριοποιείται, δεν ορίζεται με τυπικούς ορισμούς.

Αν λοιπόν δεν μπορούν να μας οδηγήσουν στο θεμέλιο της πολυγλωσσίας οι επιστήμονες, τότε πώς μπορούμε να έχουμε πρόσβαση σ' αυτό; Πώς μπορούμε να το νιώσουμε και να το σκεφτούμε; Ποιοι θα είναι οι οδηγοί μας στην αναζήτησή του; Γιατί σε κάθε αναζήτηση, ας θυμηθούμε το αρχετυπικό ταξίδι στην ομηρική Οδύσσεια, έχουμε ανάγκη από πομπούς, από οδηγούς, που θα μας οδηγήσουν με ασφάλεια στο σπίτι, στην Ιθάκη.

Ο Χάιντεγκερ αποφαινεται στο ερώτημα που εμείς θέσαμε για το θεμέλιο της γλώσσας ως εξής : «Η γλώσσα είναι ο οίκος του Είναι. Ο άνθρωπος ζει κάτω από τη στέγη της. Οι στοχαστές και οι ποιητές είναι οι φύλακες αυτής της στέγης». Και συνεχίζει λίγο παρακάτω στην ίδια αυτή Επιστολή του για τον Ανθρωπισμό: «Στη σκέψη και την ποίηση έχει ανατεθεί το έργο της απελευθέρωσης της γλώσσας από τη γραμματική προς όφελος μια αρχεγονότερης διάρθρωσης της ουσίας της».

Οι ποιητές μας δίνουν εικόνες. Οι στοχαστές μας προσκαλούν να τις σκεφτούμε με έναν τρόπο ασυνήθιστο και πέραν της κοινότητας

ερμηνευσης. Μόνο αυτοί μπορούν να είναι οι οδηγοί μας σ' αυτήν την υπαρξιακή αναζήτηση.

Πού βρίσκεται λοιπόν το θεμέλιο της πολυγλωσσίας; Πού θεμελιώνεται η εσωτερική αυτή ανάγκη; Την απάντηση θα μου επιτρέψετε να την υπαινιχθώ ξεκινώντας με μια εικόνα αρχετυπική για τη δυτική σκέψη, που απεικονίζεται στον πίνακα «Ο πύργος της Βαβέλ» (1563) του Μπρέγκελ του πρεσβύτερου και με αναφορά σε δυο βιβλικά χωρία.

Το πρώτο προέρχεται από την Παλαιά Διαθήκη (Γένεση, 11:1-9) και αναφέρεται στην κατασκευή του πύργου της Βαβέλ, λέξη που στα ελληνικά οι Εβδομήκοντα τη μεταφράζουν ως Σύγχυσις (ο πύργος και [η πόλη] της Συγχύσεως [των γλωσσών]).

«Καὶ ἦν πᾶσα ἡ γῆ χειλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι. καὶ ἐγένετο ἐν τῷ κινήσει αὐτοὺς ἀπὸ ἀνατολῶν, εὗρον πεδίον ἐν γῆ Σενναὰρ καὶ κατέκησαν ἐκεῖ. καὶ εἶπεν ἄνθρωπος τῷ πλησίον αὐτοῦ· *δεῦτε πλινθεύσωμεν πλίνθους καὶ ὀπήσωμεν αὐτὰς πυρί.* καὶ ἐγένετο αὐτοῖς ἡ πλίνθος εἰς λίθον, καὶ ἄσφαλτος ἦν αὐτοῖς ὁ πηλός. καὶ εἶπαν· *δεῦτε οἰκοδομήσωμεν ἑαυτοῖς πόλιν καὶ πύργον, οὗ ἔσται ἡ κεφαλὴ ἕως τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ποιήσωμεν ἑαυτοῖς ὄνομα πρὸ τοῦ διασπαρῆναι ἡμᾶς ἐπὶ προσώπου πάσης τῆς γῆς.* καὶ κατέβη Κύριος ἰδεῖν τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον, ὃν ᾠκοδόμησαν οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. καὶ εἶπε Κύριος· *ἰδοὺ γένος ἓν καὶ χειλος ἓν πάντων, καὶ τοῦτο ἤρξαντο ποιῆσαι, καὶ νῦν οὐκ ἐκλείψει ἀπ' αὐτῶν πάντα, ὅσα ἂν ἐπιθῶνται ποιεῖν. δεῦτε καὶ καταβάντες συγχέωμεν αὐτῶν ἐκεῖ τὴν γλῶσσαν, ἵνα μὴ ἀκούσωσιν ἕκαστος τὴν φωνὴν τοῦ πλησίον.* καὶ διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐκεῖθεν ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐπαύσαντο οἰκοδομοῦντες τὴν πόλιν καὶ τὸν πύργον. **διὰ τοῦτο ἐκλήθη τὸ ὄνομα αὐτῆς Σύγχυσις, ὅτι ἐκεῖ συνέχεε Κύριος τὰ χεῖλη πάσης τῆς γῆς, καὶ ἐκεῖθεν διέσπειρεν αὐτοὺς Κύριος ἐπὶ πρόσωπον πάσης τῆς γῆς.»**

[Και ολόκληρη η γη ήταν μιας γλώσσας, και μιας φωνής. Και όταν κίνησαν από την ανατολή, βρήκαν μια πεδιάδα στη γη Σενναάρ· και

κατοίκησαν εκεί. Και ο ένας είπε στον άλλον: «Ελάτε, ας κάνουμε πλίθες, και ας τις ψήσουμε σε φωτιά»· και η μεν πλίθα τούς χρησίμευσε αντί για πέτρα, η δε άσφαλτος τους χρησίμευσε αντί για πηλό. Και είπαν: «Ελάτε, ας κτίσουμε για μας μια πόλη και έναν πύργο, που η κορυφή του να φτάνει μέχρι τον ουρανό· και ας αποκτήσουμε για μας όνομα, μήπως και διασπαρούμε επάνω στο πρόσωπο της γης». Και ο Κύριος κατέβηκε για να δει την πόλη και τον πύργο, που οικοδόμησαν οι γιοι των ανθρώπων. Και ο Κύριος είπε: «Να, ένας λαός, και όλοι έχουν μία γλώσσα, και άρχισαν να το πραγματοποιούν· και τώρα δεν θα εμποδιστεί σ' αυτούς κάθε τι που σκοπεύουν να κάνουν· ελάτε, ας κατέβουμε, και ας συγχύσουμε εκεί τη γλώσσα τους, για να μη καταλαβαίνει ο ένας τη γλώσσα τού άλλου». Και από εκεί ο Κύριος τους διασκόρπισε επάνω στο πρόσωπο ολόκληρης της γης· και σταμάτησαν να κτίζουν την πόλη. Γι' αυτό, το όνομά της ονομάστηκε **Βαβέλ**· επειδή, εκεί ο Κύριος σύγχυσε τη γλώσσα ολόκληρης της γης· και από εκεί ο Κύριος τους διασκόρπισε επάνω στο πρόσωπο ολόκληρης της γης.]

(Γένεσις, 11: 1-9)

Καί ἦν πᾶσα ἡ γῆ χειλος ἓν, καὶ φωνὴ μία πᾶσι... (Και ολόκληρη η γη ήταν μιας γλώσσας, και μιας φωνής). Στην αρχή η γλώσσα ήταν μία για όλους και όλοι καταλαβαίνονταν μεταξύ τους μιλώντας την. Η λήθη αυτής της γλώσσας και η συνακόλουθη σύγχυση (η Βαβέλ) επήλθε, όταν οι άνθρωποι θέλησαν να υποτάξουν αυτή τη γλώσσα και να τη χρησιμοποιήσουν ως μέσο κυριαρχίας, εκδηλώνοντας έτσι εγωιστική και βίαη συμπεριφορά για την ιδιοποίηση ενός αγαθού που δεν τους ανήκε, αλλά μόνο τους δωριζόταν ως επαλήθευση μιας σχέσης.

Όταν αυτή η αρχέγονη γλώσσα ως κατεξοχήν τόπος συνάντησης των ανθρώπων με το άρρητο μυστήριο αποσύρθηκε, επήλθε η σύγχυση. Αυτή η αρχέγονη γλώσσα λησμονήθηκε, γιατί από σχέση που ήταν του ανθρώπου με το Είναι εκφυλίστηκε σε γλώσσες εργαλειακού λόγου, γλώσσες κυριαρχίας πάνω σ' αυτό τούτο το άρρητο μυστήριο της ύπαρξης. Η αρχέγονη γλώσσα δεν είναι μέσο και ο άνθρωπος δεν μπορεί να γίνει ο αφέντης της με τη βία. Ο άνθρωπος είναι ο φύλακας του άρρητου μυστηρίου (*ο ποιμένας του Είναι*, κατά Χάιντεγκερ), στο μέτρο που τη σέβεται, την ακούει και την υπακούει.

Ποια είναι η αρχέγονη αυτή γλώσσα που λησμονήθηκε και ποια σχέση έχει η πολυγλωσσία μ' αυτήν; Την απάντηση σ' αυτό το κρίσιμο ερώτημα την υπαινίσσεται η αρχή της Προς Κορινθίους Α' Επιστολής του Απόστολου Παύλου, γνωστής σε όλους μας (γι' αυτό και ξεχασμένης ως προφανούς) και ως Ύμνος της αγάπης.

13.1] ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἢ ἡχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. [13.2] καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν ὥστε ὄρη μεθιστάναι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐθέν εἰμι. [13.3]

13,1] Εάν τις γλώσσες των ανθρώπων¹ μιλώ και των αγγέλων, αλλά δεν έχω αγάπη, έγινα χαλκός που ηχεί² ή κύμβαλο που αλαλάζει. [2] Και αν έχω το χάρισμα της προφητείας³ και κατέχω όλα τα μυστήρια και όλη τη γνώση, κι αν έχω όλη την πίστη, ώστε και όρη να μετακινώ, αλλά δεν έχω αγάπη, είμαι ένα τίποτα. [3]

Η αρχέγονη αυτή γλώσσα, που λησμονήθηκε αλλά δεν εξαφανίστηκε, είναι η αγάπη, η γλώσσα της καρδιάς. Από αυτήν τη μυστική πηγή αρδεύονται όλες οι γλώσσες, και η μητρική μας και οι ξένες. Όταν λοιπόν μαθαίνουμε ξένες γλώσσες, αλλά και τη μητρική

μας, επιθυμούμε να επιστρέψουμε στην αρχέγονη αυτή γλώσσα, σ' αυτόν τον τόπο συνάντησης με το Είναι, σ' αυτό τον τόπο του «αλλού» και του «άλλου», όπου οι άνθρωποι επανασυνδέονται με το άρρητο μυστήριο.

Μαθαίνουμε ξένες γλώσσες, όπως και τη μητρική μας, επειδή έχουμε τη δυνατότητα γι' αυτό. Κι έχουμε την δυνατότητα να μαθαίνουμε γλώσσες, γιατί το θεμέλιο της πολυγλωσσίας, η ουσία της, δεν βρίσκεται στη γραμματική και το συντακτικό των ομιλούμενων γλωσσών, αλλά στην αρχέγονη αυτή γλώσσα της καρδιάς, στην οποία μας οδηγούν οι φύλακές της, οι στοχαστές και οι ποιητές. Αυτή η χωρίς λέξεις γλώσσα καθιστά εφικτή την κατανόηση των ομιλούμενων γλωσσών και ενεργοποιεί την ανάμνηση της μεγάλης πρωταρχής, της εποχής πριν την Βαβέλ, πριν τη σύγχυση. «Μαθαίνω ξένες γλώσσες», «μαθαίνω τη δική μου γλώσσα» σημαίνει ανεβαίνω τον ποταμό των ομιλούμενων γλωσσών, για να φτάσω στις πηγές τους, που, αν και λησμονημένες λόγω του θορύβου και της φλυαρίας, πάντα βρίσκονται και μας περιμένουν εκεί που ήταν, είναι και θα είναι πάντα, σ' αυτό το «αλλού».

Πότε λοιπόν μπορούμε να στοχαστούμε το υπαρξιακό θεμέλιο της πολυγλωσσίας, πότε μπορούμε να φτάσουμε στις πηγές της ίδιας της γλώσσας;

Ο ποιητής σ' αυτό το ερώτημα απευθύνεται σε μας προσωπικά και απαντά σε ένα μόνο στίχο: **«όταν αφήσεις την καρδιά σου και τη σκέψη σου να γίνουν ένα...»** (Γ. Σεφέρης, Λεωφόρος Συγγρού, 1930).

Δημήτρης Βλάχος

Σχολικός Σύμβουλος Φιλολόγων Ροδόπης

